

**ԱԼԱՎԻԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ
ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԿԱՆ
ՆԵՐԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ**

Խնդրո առարկա ուսումնասիրությունը վերաբերում է Սիրիայի Արաբական Հանրապետությունում (ՍԱՀ) 2015 թ. սեպտեմբերի 30-ից Ռուսաստանի Դաշնության (ՌԴ) ռազմական ներկայությամբ պայմանավորված ալավիական համայնքի անվտանգության խնդիրներին¹: Սիրիայում ՌԴ-ի ռազմական ներկայության իրավական հիմքը 2015 թ. օգոստոսի 26-ին ՌԴ-ի և ՍԱՀ-ի միջև ՌԴ-ի ռազմաօդային ուժերի ավիացիոն խմբի՝ Սիրիայում տեղակայման մասին համաձայնագիրն է: Համաձայնագրով սահմանվում է, որ ռուսական ռազմական ներկայությունը նպատակ է հետապնդում Սիրիայում պայքարելու ահաբեկչության և ծայրահեղական խմբավորումների դեմ²: Այս համաձայնագրով Ռուսաստանը, բացի սիրիական պետականության պահպանմանն ուղղված սիրիական իշխանությունների ջանքերին աջակցություն ցուցաբերելուց, հետապնդում է սեփական ռազմաքաղաքական և անվտանգության շահերը, քանի որ համաձայնագրում հստակ նշվում է, որ կողմերը համաձայնության են գալիս՝ ելնելով ՍԱՀ-ի և ՌԴ-ի ինքնիշխանության և անվտանգության պահպանման նկատառումներից:

2016 թ. հոկտեմբերի 14-ին ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինը ստորագրել է Սիրիայի տարածքում ՌԴ-ի օդատիեզերական ուժերի ավիացիոն խմբի տեղակայման մասին պաշտոնական Մոսկվայի և Դամասկոսի միջև համաձայնագրի վա-

¹ Markus K., Oliver T., Russia's Military Intervention in Syria, German Institute for International and Security Affairs, November 2015, p. 1.

² Соглашение между Российской Федерацией и Сирийской Арабской Республикой о размещении авиационной группы Вооруженных Сил Российской Федерации на территории Сирийской Арабской Республики от 26 августа 2015 года (временно применяется с 26 августа 2015 года), Официальный Интернет Портал Правовой Информации, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201601140019?index=0&rangeSize=1>.

վերացման մասին օրենքը: Դաշնային օրենքով վավերացվում է ՌԴ-ի զինված ուժերի ավիացիոն խմբի տեղակայման մասին ՌԴ-ի և ՍԱՀ-ի միջև 2015 թվականի օգոստոսի 26-ին Դամասկոսում ստորագրված համաձայնագիրը: Այս փաստաթուղթը կարգավորում է Սիրիայում ռուսական ներկայության բոլոր ոլորտները: Համաձայնագրում մասնավորապես նշված է, որ ավիախումբը տեղակայվել է Սիրիայում պաշտոնական Դամասկոսի խնդրանքով և գտնվում է Լաթաքիայի «Հմեյմին» ավիաբազայում, որն իր ենթակառուցվածքներով և անհրաժեշտ տարածքով կողմերի համաձայնությամբ անվճար հիմունքով տրամադրվում է Ռուսաստանին³: Փաստաթղթի կարևոր կետերից մեկով սահմանվում է, որ ռուսական զինվորական ներկայությունը Սիրիայում անորոշ ժամանակով է, այսինքն՝ պետք է ենթադրել, որ ռուսական կողմի համար Սիրիայում հակահարձակական պայքարը երկարաձգվում է, չնայած ՌԴ-ի տնտեսության վերաբերյալ բազմաթիվ բացասական գնահատականներին: Այդ գնահատականների համաձայն՝ ՌԴ-ն Սիրիայում երկարատև ռազմական գործողություններ իրականացնելու տնտեսական հնարավորություն չունի⁴, չնայած 2016 թվականին ռազմական բյուջեն 0.8 %-ով ավելացել է⁵:

Ռուսական ներկայության ամրապնդման և սիրիական հակամարտության նոր փուլի մասին է վկայում նաև այն, որ նոր մարտական առաջադրանքի կատարման նպատակով ռուսական «Կուզնեցով» ավիակիր ռազմանավը Սիրիա ուղևորվեց և նոյեմբերի 8-ին տեղակայվեց Միջերկրական ծովի արևելյան ափերին⁶: Բրիտանական «Թեյեզրաֆ» պարբերականի ռազմական լրագրող Բեն Ֆարմերը նշում է, որ ռուսական ավիակրի՝ Անգլիական նեղուցը հատելու առիթով թագա-

³ Подписан закон о ратификации Соглашения между Россией и Сирией о размещении авиационной группы ВС России. <http://kremlin.ru/events/president/news/53089>.

⁴ Lydia T., How Much Has The Syrian Civil War Cost Russia And The US? <http://www.ibtimes.com/how-much-has-syrian-civil-war-cost-russia-us-2336199>. Տարբեր գնահատականներով Սիրիայում ՌԴ-ի կողմից ռազմական գործողությունների օրական արժեքն է 3-4 մլն ԱՄՆ դոլար:

⁵ Alexandra M., What Russia's Failing Economy Means for Putin's Legacy And Military Ambitions http://www.huffingtonpost.com/entry/sergey-alek-sashenko-russia-economy-interview_us_56c62e7be4b0928f5a6b4586.

⁶ Russian Aircraft Carrier Admiral Kuznetsov Arrives in Syria, Haaretz, Middle East News, 13.11.2016. <http://www.haaretz.com/middle-east-news/1.752719>.

վորական ռազմածովային ղեկավարությունն ու ՆԱՏՕ-ի դաշնակիցները ծրագրեր են մշակել ավիակիր ռազմանավին ու մյուս թվով ութ մարտական ապահովման աջակցման համար նախատեսված ռազմանավերին ուղեկցելու համար⁷: Ռազմանավը կրում էր ռուսական Միգ-29 և Սու-33 կործանիչներ: ՌԴ-ի պաշտպանության նախարար Սերգեյ Շոյգուն նոյեմբերի 15-ին ՌԴ-ի ՊՆ-ում կայացած ընդլայնված կոլեգիայի նիստի ժամանակ զեկուցեց նախագահ Վլադիմիր Պուտինին, որ Սու-33 կործանիչները սկսել են արդեն մարտական թռիչքներ կատարել Սիրիայում՝ թիրախավորելով Հոմսի և Իդլիբի շրջաններում «Իսլամական պետության»⁸ և «Ջաբհաթ Ֆաթահ աշ-Շամ»⁹ ահաբեկչական կառույցների ռազմական տեխնիկայի պահեստներն ու ռազմական նշանակության ապրանքների արտադրական ենթակառուցվածքները¹⁰: Ռուսական ավիակիրի

⁷ Farmer Ben, Posturing Russians to Send Aircraft Carrier and Fleet along the English Channel, The Telegraph, 14.10.2016, <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/10/14/russian-aircraft-carrier-expected-in-english-channel/>.

⁸ Իսլամական պետությունը հիմնականում Իրաքի հյուսիսարևմտյան և Սիրիայի հյուսիսարևելյան շրջաններում գործող անդրազգային սուննիական զինված խմբավորում է: 2014 թ. հունիսին Իրաքում լայնածավալ տարածքներ, այդ թվում նաև՝ Մոսուլ քաղաքը, գրավելուց հետո խմբավորումը հայտարարեց Աբու Բաքր Ալ-Բադդադիի առաջնորդությամբ իսլամական խալիֆայության ստեղծման մասին (տե՛ս Բրիտաննիկա հանրագիտարանի Իսլամական պետությունը Իրաքում և Լևանտում բաժինը՝ <https://www.britannica.com/topic/Islamic-State-in-Iraq-and-the-Levant>).

⁹ 2016 թ. հուլիսի 28-ին Ջաբհաթ ան-Նուսրայի ղեկավար Աբու Մուհամմադ Ալ-Ջուլանին արաբական ալ-Ջազիրա հեռուստատեսության եթերում հայտարարեց նոր կառույցի՝ Ջաբհաթ Ֆաթահ աշ-Շամի ստեղծման մասին, որը պետք է փոխարիներ Ջաբհաթ ան-Նուսրային: Ալ-Ջուլանիի հայտարարության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ նոր կառույցի ստեղծումը համաձայնեցվել է ալ-Կաիդայի ղեկավար Այման Ալ-Ջալադիի և նրա տեղակալ Ահմադ Հասան Աբու Ալ-Խեյրի հետ: Սա արտացոլվեց Ալ-Ջուլանիի տեքստում, երբ վերջինս գովասանքի խոսքեր էր նվիրում ալ-Կաիդայի ղեկավարությանը: Այս նոր կառույցի ստեղծումն ահաբեկչական կազմակերպության պիտակը մի կողմ դնելու նպատակ էր հետապնդում (տե՛ս The Establishment of the Fateh al-Sham Front in place of the Al-Nusra Front, Al Qaeda's branch in Syria: reasons and implications, Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, Tel-Aviv, Gelilot, 04.08.2016).

¹⁰ Russia's Admiral Kuznetsov Aircraft Carrier Begins Combat Operation in Syria, Sputnik News, Military and Intelligence, 12.11.2016, <https://sputniknews.com/military/201611151047453340-admiral-kuznetsov-syria/>.

տեղակայումը Սիրիայի միջերկրածովյան շրջանում Ռուսաստանի համար առանձնահատուկ նշանակություն ունի, քանի որ այդպիսով Ֆրանսիայից ու ԱՄՆ-ից հետո ՌԴ-ն դառնում է երրորդ երկիրն աշխարհում, որը կարողանում է իրականացնել նման մասշտաբի ծովային ավիացիոն մարտական առաջադրանք¹¹:

Ռուսական ռազմական ներկայության այսպիսի ուժեղացումը տարածաշրջանում, մասնավորապես Սիրիայի միջերկրածովյան ափերին, կարելի է բացատրել երկու գործոններով՝ ռազմական և քաղաքական: Ռազմական գործոնը պայմանավորված է հոկտեմբերի 17-ին Իսլամական պետությունից (այսուհետև՝ ԻՊ) Իրաքի Մոսուլ քաղաքի ազատագրման օպերացիայի մեկնարկով¹²: Ռուսական կողմը ենթադրում է, որ իրաքյան բանակի, քրդական ուժերի մասնակցությամբ և ամերիկյան կոալիցիոն ուժերի աջակցությամբ Մոսուլի հետգրավումից հետո Իսլամական պետությունն ահաբեկչական կառույցի ռազմական ներկայությունը Սիրիայի տարածքում ավելանալու է: Իրաքյան ճակատում ձախողումը ստիպելու է Իսլամական պետության գրոհայիններին ամբողջ ուժերը կենտրոնացնել սիրիական թատերաբեմում: Ռուսական կողմը, հաշվի առնելով զարգացումների նման հավանական ընթացքը, ձեռնարկում է իր ռազմական հնարավորությունների լայնամասշտաբ կենտրոնացումը Սիրիայում: Բրիտանացի հետազոտող Ռոբերտ Ֆիսկն «Ինդեփենդենթ» պարբերականում անդրադառնում է այս խնդրին և նշում, որ սիրիական բանակը, Հիզբալլահի¹³

¹¹ Mcleary P., Can Putin's Aircraft Carrier stay Afloat on Its Syria Mission?, Foreign Policy, 23.09.2016.

¹² 2015 թ. վերջերից իրաքյան հատուկ ծառայություններն ու անվտանգության պատասխանատուները զբաղված են եղել դեպի հյուսիս՝ Մոսուլի ուղղությամբ, հարձակման նախապատրաստական, թիկունքային ապահովման աշխատանքներով: 2016 թ. հոկտեմբերի 13-ին Իրաքի զինված ուժերի գլխավոր շտաբի պետ, գեներալ Օսման Ալ-Ղանմին հայտարարեց, որ նախապատրաստական աշխատանքներն ավարտված են, իսկ Իրաքի վարչապետ Հայդար Ալ-Աբադին հրաման տվեց հոկտեմբերի 17-ին սկսել Մոսուլի վրա հարձակման գործողությունը: The Advance towards Mosul begins, Stratfor Analysis, 16.10.2016. <https://www.stratfor.com/analysis/advance-toward-mosul-begins>.

¹³ Արաբերեն՝ «Ալլահի կուսակցություն», լիբանանյան շիայական կրոնաքաղաքական շարժում: Ստեղծվել է 1982 թ. Բեքաայի հովտում (Բաալբեկում) Իրանի գործուն միջամտությամբ Լիբանանում իսրայելական ագրեսիային

Սիրիայում գտնվող մարտական խմբերը պատրաստվում են Մոսուլի անկումից հետո Իսլամական պետություն ահաբեկչական կառույցի հազարավոր գրոհայինների դեմ պայքարին, որոնք ամենայն հավանականությամբ ներխուժելու են Սիրիա: Սիրիական բանակի հետախուզական տվյալների համաձայն՝ Սիրիայի հյուսիսային շրջանում կառավարական ուժերի վերահսկողության տակ գտնվող Հասաքե քաղաքից դեպի հարավ ընկած բնակավայրերում Իսլամական պետության պահանջով էլեկտրականության և ջրի ապահովման նոր ենթակառուցվածքներ են կառուցվում: Սպասվում է Մոսուլից դեպի Սիրիայի այդ շրջաններ Իսլամական պետության մարտիկների մեծ հոսք: Չի բացառվում, որ կրկնվի այն, ինչ տեղի ունեցավ Իրաքի Ֆալուջա քաղաքն Իսլամական պետությունից իրաքյան բանակի վերահսկողության տակ անցնելուց հետո¹⁴, այնտեղ մարտնչած գրոհայինների մեծաքանակ խմբերը տեղափոխվեցին Սիրիա: Այլ կերպ ասած Մոսուլի գրավումից հետո գրոհայինների հսկայական զանգվածներ ուղղորդվելու են ընդդեմ սիրիական բանակի և նրան աջակից ուժերի դեմ: Հիզբալլահի առաջնորդ Հասսան Նասրալլահը հետաքրքիր ակնարկ էր արել՝ նշելով, որ եթե իրաքյան բանակի կողմից Իսլամական պետությունը վերջնական պարտության չենթարկվի Մոսուլում, ապա Իրաքի շիա աշխարհագորայինները կպարտավորվեն շարժվել դեպի Արևելյան Սիրիա Ռակկայի ուղղությամբ շարժվող ահաբեկիչներին ոչնչացնելու համար¹⁵:

Երկրորդ գործոնը քաղաքական դրդապատճառ ունի: Պետք է ենթադրել, որ սիրիական բանակն ու նրան աջակից

դիմագրավելու նպատակով: Գլխավոր քարտուղարը շեյխ Սեյիդ Հասան Նասրալլահն է 1992թ.-ից: Տե՛ս Փաշայան Ա., Հիզբալլահ, Նորավանք հիմնադրամ, Տեղեկանք, 28.09.2006. [http://www.noravank.am /arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=2473](http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=2473).

¹⁴ 2016 թ. հունիսի 26-ին Ֆալուջայի օպերացիայի հակաահաբեկչական ուժերի հրամանատար, գեներալ-լեյտենանտ Աբդուլ Վահաբ Ալ-Սաադին հայտարարեց, որ մայիսի 22-ին սկսված Ֆալուջայի ազատագրման ռազմական գործողությունն ավարտված է: Տե՛ս Sinan Salaheddin, Iraqi Commander: Fallujah Fully Liberated from ISIS, 26.06.2016, <https://apnews.com/701e5c697003431bb8d82c83e9828e3d>.

¹⁵ Robert F., When Mosul Falls, ISIS will Flee to the Safety of Syria. But what then?, Independent, 18.10.2016, <http://www.independent.co.uk/voices/mosul-offensive-isis-flee-iraq-syria-raqqa-bashar-al-assad-what-then-robert-fisk-a7365776.html>.

ռուսական զինուժն ամեն գնով ցանկանում են մինչև Մոսկով օպերացիայի ավարտն արագորեն իրենց վերահսկողության տակ վերցնել Հալեպը, որպեսզի արդեն կարողանան ուժերը վերադասավորել Սիրիայի արևելյան շրջաններում: Արևելյան Հալեպում հումանիտար ճգնաժամի վատթարացումը հանգեցրել է բարդությունների սիրիական խնդրի շուրջ ռուս-ամերիկյան բանակցություններում: Ռազմական գործողությունների դադարեցման մասին սեպտեմբերի 13-ին ձեռք բերված ռուս-ամերիկյան համաձայնագրի ձախողումը¹⁶ սիրիական հակամարտությունը քաղաքական բանակցությունների միջոցով լուծելու գերտերությունների ջանքերն ապարդյուն է դարձնում: Հոկտեմբերի 15-ին Շվեյցարիայի Լոզան քաղաքում մեկնարկեց Սիրիայում կրակի դադարեցմանն ուղղված բանակցու-

¹⁶ Syria ceasefire comes into effect under US-Russia deal, 13.09.2016. <http://www.aljazeera.com/news/2016/09/syria-ceasefire-effect-russia-deal-160912125315496.html>. Համաձայնագրի ձախողման մեջ կողմերը մեղադրում են միմյանց: ՄԱԿ-ում ՌԴ-ի մշտական ներկայացուցիչ՝ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի նախագահին ուղղված Սիրիայում ապօրինի զինված խմբավորումների կողմից զինադադարի խախտումների վերաբերյալ 23.10.2016 թվակիր նամակում նշվում է՝ 2016 թ. սեպտեմբերի 17-ին ժամը 17:00-ին ԱՄՆ-ի ռազմաօդային ուժերի երկու ամերիկյան F 16 կործանիչները, երկու Ա-10 ռեակտիվ ինքնաթիռներն ու մեկ հարվածային անօդաչու թռչող սարքը հարվածներ են հասցրել Դեր-Զորի օդանավակայանից 6 կմ հարավ ընկած շրջանում դիրքավորված սիրիական կառավարական ուժերին: 17:50-ի սահմաններում ռուսական կողմի պահանջով հարվածները դադարել են: Միաժամանակ նշված շրջանում Իսլամական պետության գրոհայիններն անցել են հարձակման: Կատաղի մարտի արդյունքում ահաբեկչական խմբավորման առաջխաղացումը կասեցվել է: Ամերիկյան ավիահարվածների հետևանքով Սիրիայի կառավարական ուժերն ունեցել են մարտական կորուստներ՝ 62 զոհ, 98 վիրավոր, շարքից հանված 11 ռազմական տեխնիկա: Տե՛ս Письмо Постоянного представителя Российской Федерации при организации Объединенных нации от 21 сентября 2016 года на имя Председателя Совета Безопасности, 23.10.2016: Ի հակադրություն վերոնշյալի, արևմտյան աղբյուրները, մասնավորապես բրիտանական «Ջեյնս Դիֆենս Ուիկլի» շաբաթաթերթի հոդվածագիր Թիմ Ռիփլին, նշում են, որ կրակի դադարեցման մասին ռուս-ամերիկյան համաձայնագրի իրագործումը ձախողվեց այն ժամանակ, երբ Հալեպի ուղղությամբ սիրիական կառավարական ուժերը լայնածավալ հարձակում սկսեցին՝ թիրախավորելով նաև դեպի Հալեպ շարժվող հումանիտար օգնության ավտոշարասյունը: Տե՛ս Ripley Tim, Syrian Ceasefire Breaks Down, IHS Janes Defence Weekly, Volume 53, Issue No 39, 28.10.2016, p. 4.)

թյունների հերթական փուլը: Մասնակից պետությունների արտգործնախարարների ընդգծմամբ այս բանակցությունները նշանակալի արդյունք չեն տվել, չնայած կարևոր ու դրական մի հանգամանքի, այն է՝ տարածաշրջանի որոշիչ պետությունների՝ Հորդանանի, Եգիպտոսի, Սաուդյան Արաբիայի, Իրաքի, Քաթարի, Թուրքիայի և Իրանի ներկայացվածությանը¹⁷: Լոզանյան բանակցությունների հիմնական արդյունքներից մեկն այն է, որ Ռուսաստանն ու ԱՄՆ-ը կարողացան հաղթահարել սեպտեմբերի 12-ի համաձայնագրի տապալումից հետո միմյանց նկատմամբ սուր քննադատական հռետորաբանությունը և կրկին նստեցին բանակցությունների սեղանի շուրջը: ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի մշտական անդամներ, երկու եվրոպական պետությունները՝ Միացյալ Թագավորությունն ու Ֆրանսիան չէին մասնակցում հանդիպմանը: Եվրոպական երկու պետությունների և ՌԴ-ի միջև հարաբերությունները լարվել էին այն բանից հետո, երբ նրանք Ռուսաստանին մեղադրել էին Սիրիայում ռազմական հանցագործությունների կատարման մեջ¹⁸: Լոզանի համաժողովը նպատակ ուներ բանակցություններ սկսելու Իրան-Ռուսաստան և Թուրքիա-Սաուդյան Արաբիա-Քաթար երկու տանդեմների միջև:

Հոկտեմբերի 17-ին ՄԱԿ-ում ՌԴ-ի մշտական ներկայացուցիչ Վիտալի Չուրկինը հայտարարեց, որ Լոզանում Թուրքիան, Քաթարն ու Սաուդյան Արաբիան համաձայնվել են ճնշումներ գործադրել սիրիական ապստամբների վրա՝ նրանց ստիպելու հստակ տարանջատվել ալ-Կաիդա ահաբեկչական կառույցի սիրիական ճյուղը համարվող Ջաբհաթ Ֆաթահ աշ-Շամից: Նա ընդգծել էր՝ եթե չափավոր ընդդիմության ներկայացուցիչներն իրենց տարանջատեն, ապա մենք Ջաբհաթ ան-Նուսրային երկու ընտրության հնարավորություն կտանք, կամ նրանք կլքեն քաղաքը, ինչպես դուք գիտեք, Ստեֆան Դե Միստուրան սրա վերաբերյալ հատուկ առաջարկությամբ էր հանդես եկել¹⁹, որը դեռևս չի ընդունվել ան-Նուսրայի կողմից, կամ

¹⁷ Laura Smith-Spark, Syria: US, Russia, Regional Powers Fail to Reach Breakthrough in Talks on Conflict, 16.10.2016. <http://edition.cnn.com/2016/10/15/world/syria-talks-switzerland-us-russia/>.

¹⁸ Russia Scorns Boris Johnson's 'Hysteria' as Bombs Hammer Aleppo, The Guardian, 12.10.2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/12/russia-boris-johnson-syria-aleppo-war-crime-russophobic-hysteria>.

¹⁹ ՄԱԿ-ում ՌԴ ներկայացուցիչը հղում է անում Սիրիայի հարցով ՄԱԿ-ի հատուկ բանազնաց Ստեֆան Դե Միստուրային և նշում, որ Ջաբհաթ

մենք նրանց պարտության կմատնենք: Ջաբհաթ Ֆաթահ աշ-Շամի գրոհայինների՝ Հալեպից դուրս գալու պարագայում միայն սիրիական կառավարական ուժերն ու չափավոր համարվող ընդդիմությունը կսկսեն ռազմական գործողությունների դադարեցման վերաբերյալ բանակցություններ, որը կկանխի հետագա արյունահեղությունը Հալեպի արևելյան շրջանում²⁰: Արդեն հոկտեմբերի 18-ին ՌԴ-ի պաշտպանության նախարար Սերգեյ Շոյգուն ՋՈՒ ղեկավար կազմի հետ խորհրդրակցության ժամանակ հայտարարեց. «Այսօր 10:00-ից ՌԴ-ի օդատիեզերական ուժերի և սիրիական ռազմաօդային ուժերի կողմից ավիահարվածները Հալեպի շրջանում դադարում են: Ավիահարվածների վաղաժամ դադարեցումն անհրաժեշտ է հոկտեմբերի 20-ին «հումանիտար դադար»-ի հաստատման համար: Սա հնարավորություն կտա երաշխավորելու խաղաղ բնակչության անվտանգ ելքը նախատեսված 6 միջանցքներով և նախապատրաստելու Հալեպի արևելյան շրջանից հիվանդների և վիրավորների էվակուացիան: Կոչ ենք անում Արևելյան Հալեպում գտնվող զինված խմբավորումների վրա ազդեցություն ունեցող պետությունների ղեկավարությանը համոզել այդ խմբավորումների հրամանատարներին դադարեցնել ռազմական գործողությունները և լքել քաղաքը»²¹: Սակայն «հումանիտար դադարը» Հալեպում տևեց մինչև հոկտեմբերի 26-ը²²: Մեկ ամիս անց՝ նոյեմբերի 28-ին, սիրիական կառավարական ուժերն օդուժի ակտիվ աջակցությամբ իրենց վերա-

Ֆաթահ աշ-Շամի գրոհայինների թիվն Արևելյան Հալեպում շուրջ 900 է, իսկ ընդդիմության մյուս մարտիկների թիվը հասնում է 12 հազարի: Դե Միստուրան ավելի վաղ առաջարկել էր անձամբ կազմակերպել Արևելյան Հալեպից ապստամբների դուրսբերման գործողությունը, որպեսզի կանխվեն ավերածությունները Հալեպում: Տե՛ս <http://www.middleeasteye.net/news/turkey-qatar-saudis-agreed-put-pressure-syrian-rebels-russia-1384393368>.

²⁰ Al-Nusra Must Either Leave Aleppo or Be Defeated – Russia’s UN Envoy, 18.10.2016, <https://www.rt.com/news/363108-aleppo-syria-un-churkin-nusra/>.

²¹ Министр обороны России генерал армии Сергей Шойгу провел селекторное совещание с руководящим составом Вооруженных сил, Департамент информации и массовых коммуникаций министерства обороны РФ, 18.10.2019, http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12100053@egNews.

²² Сводка контртеррористических операций Сирийской армии за 26 октября, 26.10.2016, <http://sana.sy/ru/?p=89086>.

հսկողության տակ առան Արևելյան Հալեպի տարածքի 40 տոկոսը 12 շրջաններով: Սիրիական ընդդիմության ներկայացուցիչ Ջորջ Սաբրան, սակայն, այս հետընթացն ապստամբների համար վերջնական պարտություն չհամարեց՝ ընդգծելով, որ Սիրիայում այլ շրջաններ կան, որտեղ դեռ պետք է երկար պայքար մղվի կառավարական ուժերի դեմ²³:

Ռուսաստանի ռազմական ներկայությունը Սիրիայում և սիրիական հարցում վարած քաղաքականությունը թույլ են տալիս ենթադրելու, որ այն նպատակադրվել է հետճգնաժամյա Սիրիայում ծանրակշիռ ռազմաքաղաքական ազդեցություն ունենալ այդ երկրում: Այս նպատակի իրագործման համար ռազմավարական նշանակություն ունեն սիրիական հասարակության ազդեցիկ զանգվածների հետ փոխհարաբերությունների հաստատումն ու խորացումը: Այս համատեքստում ՌԴ-ն առանձնահատուկ նշանակություն է տալիս շուրջ կես դար Սիրիայում ռազմաքաղաքական իշխանության դեկին գտնվող ալավիական համայնքի ներկայացուցիչների հետ հարաբերություններին: ՌԴ-ի կողմից Սիրիայում իրականացվող ռազմական գործողությունները ոչ միանշանակ ազդեցություն են ունեցել ալավիական համայնքի անվտանգության ապահովման խնդրի վրա: Հակաալավիական ելույթները տարբեր սուննի ծայրահեղական խմբավորումների կողմից մերթընդմերթ հնչել են սիրիական ճգնաժամի հենց սկզբից²⁴: Երբ վերլուծում ենք

²³ Syria Conflict: Aleppo Defeat 'Not the End for Rebels', BBC News, Middle East, 29.11.2016 <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38139759>.

²⁴ «Ալավիներն՝ իրենց գերեզմանները, քրիստոնյաները՝ Լիբանան» կարգախոսն առաջիններից էր, երբ Սիրիայի տարբեր քաղաքներում միտինգների ժամանակ հնչեցնում էին սիրիացի հակաիշխանական ելույթների մասնակիցները: Ghafour Hamida, Syrian President Bashar Assad: Will He Fight or Flee, 08.12.2012, https://www.thestar.com/news/world/2012/12/08/syrian_president_bashar_assad_will_he_fight_or_flee.html. 2012 թ. հունիսի 17-ին համացանցում շրջանառության մեջ դրվեց դեռևս 2011 թ. հունիսի 26-ին նկարահանված մի տեսանյութ, որտեղ Սիրիայի Ջաբլա քաղաքում հակաիշխանական միտինգի մասնակիցները վանկարկում էին. «Ո՛չ շիաներին, ո՛չ Հիզբալլահին», Համայում ցույց է տրվում, թե ինչպես են վանկարկում. «Մենք ալավիներին չենք ուզում տեսնել», նրանք կոչով դիմում էին ոմն Արուրի և նշում, թե տե՛ս, Արո՛ւր, քո թիկունքին ինչքան մարդ է կանգնած: Տեսանյութի վերջում սիրիական ծագմամբ սուննի կրոնավոր Ադնան Ալ-Արուրը սառույթական «ալ-Ուիսալ» հեռուստաընկերության ուղիղ եթերում հակաալավիական կոչոտ հայտարարությամբ հանդես եկավ՝ նշելով. «Ես դիմում եմ հատկապես ալավիներին, այն

սուննի ծայրահեղական «Ջաբհաթ Ֆաթահ աշ-Շամ» խմբավորման ղեկավար Աբու Մուհամմադ Ալ-Ջուլանիի՝ ալավիների վերաբերյալ տարբեր առիթներով արած հայտարարությունները, ապա պարզվում է, որ մինչև ՌԴ-ի կողմից Սիրիայում ռազմական գործողություններ սկսելն այդ հայտարարություններն ալավիներին այլընտրանք թողնում էին, որոնցով կոչ էր արվում նրանց հետ մնալ Ասադի վարչակարգին աջակցելուց: Այսպես, 2015 թվականի մայիսի 27-ին «Ալ-Ջազիրա» հեռուստատեսությանը տված հարցազրույցի ժամանակ «Ջաբհաթ Ֆաթահ աշ-Շամ» ահաբեկչական կառույցի ղեկավար Աբու Մուհամմադ Ալ-Ջուլանին, անդրադառնալով ալավիներին, նշում է. «Ալավիները կարող են հանձնվել «Ջաբհաթ ան-Նուսրային», և քանի դեռ նրանք ապաշխարում են, նրանք չեն սպանվի, նույնիսկ եթե նրանք սպանել են հազարավորներ մեզանից: Ալավիները մարդիկ են, որոնք հեռացել են իսլամից, և նրանք պետք է վերջ դնեն Ասադի համար պայքարին, նրանք պետք է մերժեն նաև իրենց դավանանքում առկա ոչ իսլամական տարրերը»²⁵: Իսկ արդեն ռուսական ավիացիոն առաջին հարվածներից հետո՝ 2015 թ. հոկտեմբերի 13-ին, Ջաբհաթ Ֆաթահ աշ-Շամի ղեկավար Ալ-Ջուլանին կոչ արեց լայնածավալ հարձակումներ սկսել ալավիական համայնքի բնակավայրերի վրա ի պատաս-

ալավիները, ովքեր չեզոք դիրք կպահեն, մեր կողմից չեն թիրախավորվի, սակայն նրանք, ովքեր այդպես չեն վարվի, Աստված վկա, մեր թշնամիներն են, և մենք նրանց մատակարարում կլրացնենք»: Տե՛ս տեսանյութը - <https://www.youtube.com/watch?v=f6zGwjJO1Dc>: Սա ճգնաժամի ընթացքում առաջին հակաալավիական կոչն էր, որն արվեց սուննի կրոնական գործիչ կողմից: Հակաալավիական ելույթները սուննի կրոնական հեղինակությունների կողմից հետագայում շարունակվեցին, որոնցից արժանահիշատակ է 2013 թ. հունիսի 2-ին քաթարաբնակ Յուսուֆ Ալ-Կարդաուփի հայտարարությունը, որում վերջինս նշում է. «Շիայական Իրանը փորձում է «ուտել» սուննի մուսուլմաններին, որոնք մեծամասնություն են կազմում իսլամական աշխարհում: Նուսայրիները (այդպես ալավիներին անվանում էին մինչև Սիրիայում ֆրանսիական մանդատի հաստատումը՝ 1923 թվականը - Գ.Վ.) ամենավատ անհավատներն են, նրանք ավելի վատն են, քան քրիստոնյաներն ու հրեաները»: Տե՛ս Richard Spencer, Muslim Brotherhood Cleric Calls for Sunni Jihad in Syria, The Telegraph, 02.06.2013, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/10094590>.

²⁵ Aron L., Abu Mohammad al-Golani's Aljazeera Interview, <http://www.joshua-landis.com/blog/abu-mohammed-al-golanis-aljazeera-interview-by-aron-lund/> 29.05.2016.

խան ռուսական ավիահարվածների հետևանքով սուննի մուսուլման բնակչության անխնա սպանությունների: Ալ-Ջուլանին իր կոչում մասնավորապես նշել էր. «Ռուսական ռազմական ներխուժման նպատակը Բաշար Ալ-Ասադի իշխանության կործանումը կանխելն է, սակայն այն ձախողվելու է: Այլընտրանք չկա, բացի Լաթաքիայի ավափաբնակ գյուղերն ու քաղաքները հազարավոր հրթիռներով ամենօրյա հարվածներով ոչնչացնելուց»²⁶: Շարունակելով իր կոչը՝ վերջինս ռուսական ռազմական գործողությունները համարեց նոր Խաչակրաց արշավանք՝ ընդգծելով հետևյալը. «Պատերազմը Շամում (Սիրիա) կմոռացնի ռուսներին Աֆղանստանի սարսափները: Ռուսական ներխուժումը Սիրիա մուսուլմանների թշնամիների վերջին նետն է»²⁷: Ալ-Ջուլանին իր այս հայտարարության մեջ ռուսական «ներխուժումը» նոր Խաչակրաց արշավանքների հետ նույնացնելու ընդգծմամբ, ամենայն հավանականությամբ, նպատակ ուներ իր հետևորդների շրջանում խորացնելու սիրիական իշխանությունների դեմ պայքարի կրոնական ոգին՝ դրան տալով սրբազան պատերազմ վարելու հիմնավորում: Պետք է ենթադրել, որ ռուսական ռազմական գործողություններին հետևած սուննի ծայրահեղական խմբավորման կողմից ավափներից վրեժխնդիր լինելու վերաբերյալ խստաշունչ հայտարարությունները ստիպեցին ավափների որոշ շրջանակների՝ համայնքի վերաբերյալ սուննի ծայրահեղականների վերաբերմունքի փոփոխման նպատակադրմամբ և ելնելով անվտանգության նկատառումներից, գնալ համայնքի ինքնության գաղափարական փոփոխությունների: Սա է վկայում 2016 թ. ապրիլին տարբեր միջազգային աղբյուրների կողմից շրջանառության մեջ դրված «Ինքնության բարեփոխման հռչակագիր»²⁸ խորագրով փաստաթուղթը: Քննության առնելով այս 7 գլուխներից բաղկացած, անանուն հեղինակների կողմից ներկայացված փաստաթուղթը՝ առանձնացնում ենք որոշ կետեր, որոնք կամրացնեն մեր վերոբերյալ պնդումները: Հռչակագրի նախա-

²⁶ Al-Khalidi S., Nusra Front Urges Attacks on Syria's Alawites to Avenge Russian Bombings, Reuters, 12.10.2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-nusra-idUSKCN0S625220151013>.

²⁷ Նույն տեղում:

²⁸ Caroline W., Syrian Alawites Distance Themselves from Assad, 03.04.2016, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35941679>, տե՛ս «Declaration of Identity Reform», <http://www.dw.com/en/reports-syrias-alawites-distance-themselves-from-assad/a-19161450>.

բանում նշվում է, որ ալավիական համայնքի գլխավոր նպատակը սիրիական հասարակության մյուս խմբերի հետ խաղաղ համակեցությունն է: Հռչակագրի անանուն հեղինակները նշում են, որ այս հռչակագիրը ոչ մի պարագայում չի նշանակում ալավիների դավանանքային համակարգի բարեփոխում: Ընդհանուր տեքստը վերլուծելուց հետո հանգում ենք այն եզրակացության, որ հռչակագրի հեղինակները նպատակադրվել են համայնքը հեռու պահել Սիրիայում և նրա շուրջը տեղի ունեցող իրադարձությունների ֆոնին տարբեր պիտակավորումներից, հիմնավորապես մերժել սիրիական հակամարտության մեջ ներգրավված, հատկապես շիայական Հիզբալլահի և Իրանի կողմից աջակցություն ստացող կառավարամետ կողմերի հետ ալավիների առնչությունները: Մասնավորապես հռչակագրի ներկայացման գլխավոր նպատակներից մեկը շիայական ուղղության հետ չնույնացվելը և այդպիսով սուննի ծայրահեղականների կողմից չթիրախավորվելն է: Հռչակագրի 1-ին գլխի 3-րդ կետով հեղինակները պնդում են. «Հարգելով շիայականության հետ մեզ միավորող ամեն բան, սակայն, պետք է հաշվի առնենք, որ իսլամի շիայական ու ալավիական ուղղությունների միջև հսկայական տարբերություններ կան, այդպիսով մենք մերժում ենք յուրաքանչյուր ֆեթվա, որը կձգտի ալավիականությունը շիայականության անքակտելի մաս կամ ճյուղ համարել»: 7-րդ գլխի 28-րդ և 29-րդ կետերում նշված է, որ ալավիականության և շիայականության հռչակագրով տարբերակումը ոչ թե հեռացումն է շիայականությունից, այլ հարգանքը՝ ուղղված դեպի իսկական ճշմարտությունը: Այն, որ ալավիականությունն ու շիայականությունը կիսում են որոշ կրոնական ավանդույթներ, դեռ չի նշանակում, որ առաջինը երկրորդի ճյուղավորումն է²⁹: Պակաս կարևոր չեն հռչակագրում առկա այն կետերը, որոնք վերաբերում են սուննի-ալավիական հարաբերությունների նոր տեսլականին: Նրբանկատորեն անդրադառնալով սուննիների հետ հարաբերություններին՝ հռչակագրի հեղինակները հայտնում են. «Սիրիացի սուննիներն արդարացվելու են և հավաքական պատասխանատվության չեն ենթարկվելու հակամարտության ընթացքում ալավիների նկատմամբ իրենց որոշ հավատակիցների իրագործած վայրագությունների համար: Պատմական իրադարձությունների մեր ընկալումը ցույց է տալիս, որ ալավիների

²⁹ Նույն տեղում, էջ 2,7:

հանդեպ նյութական կամ բարոյական խտրականություն են ցուցաբերել տարբեր պատմական ժամանակաշրջաններում սիրիական հայրենիքը զավթած սուննիական աղանդավորական ուժերը, որոնք ոչ մի առնչություն չունեն սիրիացի սուննիների հետ»³⁰։ Այս տարանջատմամբ ալավի հեղինակները ցույց են տալիս, որ իրենք հստակ տարբերակում են Սիրիայի սուննիներին մյուս սուննիներից, ինչը նպատակ է հետապնդում Սիրիայի սուննի բնակչության շրջանում մեղմացնելու հակաալավիական տրամադրությունները։ Վերջապես, 6-րդ գլխի 26-րդ կետով հեղինակներն անդրադառնում են Սիրիայում իշխող վարչակարգին ու նրա գործունեությանը։ Տրվում է հռչակագրի ամենակարևոր ազդակը. « Քաղաքական իշխանությունը, ով էլ որ այն մարմնավորում է, մեզ չի ներկայացնում, այն չի ձևավորում մեր ինքնությունը կամ պահպանում մեր անվտանգությունն ու հեղինակությունը։ Մենք՝ ալավիներս, չենք գեներացնում ու ձևավորում նրա հզորությունը։ Վարչակարգի օրինակարգությունը պետք է միայն ընդունվի հիմնարար ազատությունների և ժողովրդավարության չափորոշիչներով։ Քաղաքական իշխանությունը ոչ մի պարագայում չպետք է իշխանությունը կորցնելու վտանգից վախեցած ճնշում գործադրի։ Իսկ ընդդիմությունն իշխանության հասնելու համար պետք է օգտագործի բոլոր միջոցները, բացի զինված ապստամբությունից»։ Մի շարք հետազոտողներ, անդրադառնալով հռչակագրի բովանդակությանն ու ենթատեքստին, ընդգծում են, որ փաստաթղթի հեղինակներն այսպիսով փորձել են ալավիական համայնքը հեռու պահել Սիրիայում իշխանության ղեկին գտնվող Ասադների ալավիական ընտանիքի հետ նույնացվելուց³¹, որպեսզի ապագայում սուննիական շրջանակների կողմից չթիրախավորվեն։ Ծանոթ լինելով հռչակագրի վերաբերյալ ալավի շեյխերից Ահմադ Բիլալի բացասական դիրքորոշմանը, որը պնդում է, որ այս հռչակագիրը և բովանդակությունը հերթական հակասիրիական գործողությունն են³²

³⁰ Նույն տեղում։

³¹ Goldsmith L., Syria - The Alawite 'Identity Reform, 27.09.2016, <http://lecourrierdumaghrebtedelorient.info/syria/syria-the-alawite-identity-reform/>, Caroline Wyatt, Syrian Alawites Distance Themselves from Assad, 03.04.2016, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35941679>.

³² Alawite Clergy Denies Western Media Reports of Syrian Sect Distancing itself from Assad, 07.04.2016, <https://www.rt.com/news/338848-syria-assad-alawites-sect/>.

Սիրիայի թշնամիների կողմից, այնուամենայնիվ ընդունում ենք, որ փաստաթղթի վավերականության ու իսկության հարցը կարևոր գիտական հետազոտության խնդիր է, քանի որ այն անանուն հեղինակների կողմից է ներկայացվել: Չնայած հոչակագրի նախաբանում նշված է, որ տեքստի բովանդակությունն ընդունվել է ալավիական բոլոր «տների» կողմից, և տեքստի էջերը հաստատված են «Ալավիների նախաձեռնության խումբ» (Մաջմուաթ ալ-Իբթիդար ալ-Ալաուի) գրությամբ կլոր կնիքով, սակայն այդ կնիքի իրավական ուժ ունենալու և ալավիական համայնքի կողմից ընդունելի լինելու հանգամանքը նույնպես ենթակա է գիտական քննության: Այս երկու խնդիրներին կանդորադառնանք մեր ապագա հետազոտություններում:

Չնայած հոչակագրի հրապարակմանը, որով համայնքի որոշ ներկայացուցիչներ ազգային միասնության և սիրիական հասարակության բոլոր բաղադրիչների միջև խաղաղ գոյակցության կոչ էին անում, այնուամենայնիվ հակաալավիական իրադարձությունները Սիրիայում շարունակվեցին: 2016 թ-ի մայիսի 12-ին «Ահրար աշ-Շամ» և «Ջաբհաթ Ֆաթահ աշ-Շամ» ահաբեկչական խմբավորումները հարձակվել էին Համայից 35 կմ հարավ դեպի Հոմս տանող գլխավոր ավտոճանապարհի վրա ընկած ալ-Ջառա ալավիաբնակ գյուղի վրա՝ սպանելով 19 ալավի բնակիչների³³: 2016 թ. մայիսի 23-ին Իսլամական պետության ներկայացուցիչներն ալավիաբնակ Տարտուս և Ջաբլա քաղաքներում իրականացրին մի քանի ահաբեկչական գործողություն, որի հետևանքով 154 մարդ զոհվեց, 300-ը վիրավորվեց³⁴:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՌԴ-ի ռազմական ներկայությունը Սիրիայում մեծապես նպաստել է երկրի դե յուրե գործող սահմաններում պետության ինքնիշխանության և ամբողջական վերահսկողության վերականգնմանն ուղղված Սիրիայի իշխանությունների կողմից իրականացվող ռազմական գործողու-

³³ Lisa B., and Tom P., Insurgents Seize Syrian Alawite Village, Killing 19: Observatory, Reuters, 13.05.2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-village-idUSKCN0Y41ME>.

³⁴ Fabrice B., The Islamic State is Targeting Syria's Alawite Heartland and Russia, The Washington Institute for Near East Policy, 24.05.2016, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-islamic-state-is-targeting-syrias-alawite-heartland-and-russia>.

թյուններին և միջազգային ու ռազմաքաղաքական առումով բարելավել իշխող վարչակարգի դիրքերը երկրի ներսում, եթե հաշվի ենք առնում, որ ՍԱՀ-ի նախագահ Բաշար Ալ-Ասադի՝ 2015 թ. հոկտեմբերի 15-ի Մոսկվա կատարած այցը միակ արտասահմանյան պաշտոնական այցն էր ճգնաժամը սկսվելու օրվանից:

2. Չնայած տարաբնույթ գնահատականներին, որ ռուսական ռազմական ներկայությունը նպատակ ունի ապահովելու ալավիական համայնքի և բասսական վարչակարգի անվտանգությունը Սիրիայում, այնուամենայնիվ պետք է փաստել, որ ՌԴ-ի կողմից սիրիական ազգային բանակին ու իշխանություններին ցուցաբերվող աջակցությունը սուննի ծայրահեղական խմբավորումների շրջանում հակաալավիական տրամադրությունների գրգռման պատճառ է հանդիսացել: Սուննի ծայրահեղականների ընկալումներն ալավիների նկատմամբ բացասական առումով խտացել են՝ դրդելով ալավիական համայնքի որոշ ներկայացուցիչների հանդես գալ խաղաղ գոյակցության վերաբերյալ առաջարկությամբ, որն արտահայտվել էր «Ինքնության բարեփոխման հռչակագրի» հրապարակմամբ:
3. Իսլամական պետության ահաբեկիչների կողմից Տարտուսի և Ջաբլայի ահաբեկչությունների իրականացումը, Սիրիայի ալավիներից վրեժխնդիր լինելու հերթական փորձից բացի, ազդանշան էր՝ ուղղված պաշտոնական Մոսկվային և ռուսական ռազմական ներկայությանը, քանի որ այդ բնակավայրերում, հատկապես Տարտուսում է տեղակայված ռուսական ռազմածովային բազան, իսկ «Հմեյմիմ» ռազմական օդանավակայանը, որտեղից ռուսական ինքնաթիռները ռազմական թռիչքներ են իրականացնում, գտնվում է Ջաբլայի մոտակայքում: Այս գործողություններով ահաբեկիչները ցանկանում են նաև բարձրացնել ռուսական ռազմական ներկայության գինը Սիրիայում, որը տալիս է սիրիացի ժողովուրդը:
4. Ամենևին չբացառելով, որ ռուսական ռազմավարության ծրագրողները մինչև Սիրիա ներխուժումը կանխատեսել են նաև ալավիական համայնքի անվտանգության վրա իրենց գործողությունների բացասական ազդեցությունը, պետք է ենթադրել, որ այդ ազդեցությունը գնահատվել է

որպես կողմնակի և հետագայում հաղթահարելի խոչընդոտ:

5. Սիրիական ճգնաժամի հանգուցալուծման պարագայում հետճգնաժամյա Սիրիայում տարբեր համայնքների՝ համակեցության հարցի շրջանակներում առաջնահերթ պետք է լուծվի ալավի-սուննիական հարաբերությունների համերաշխության խնդիրը, քանի որ հենց այդ երկու համայնքների միջև հարաբերությունների հավասարակշռված և փոխհամաձայնեցված բնույթով է պայմանավորվելու երկարատև ու ամուր խաղաղությունը ՍԱՀ-ում: